

Egy Nagy László-vers *fraktálszerkezete*

Egy verselemzés – különösen, ha „tudományos” –, inkább elveszi, mint fokozza a versolvasó kedvét. Mező Andrásnak azonban oly mélységekig kedves költője Nagy László, hogy viszonyukat – remélem – még egy verselemzés sem ronthatja el. S reménykedem, hogy régi barátságunknak sem lesz ártalmára. Ennek érdekében (is) előrebocsátom, hogy *fraktálszerkezeten* a szerkezet olyan sajátosságát értem, amelyben a *részek* szerkesztésmódja azonos az *egész* szerkesztésmódjával.

1. A vers

NAGY LÁSZLÓ

Galambleves

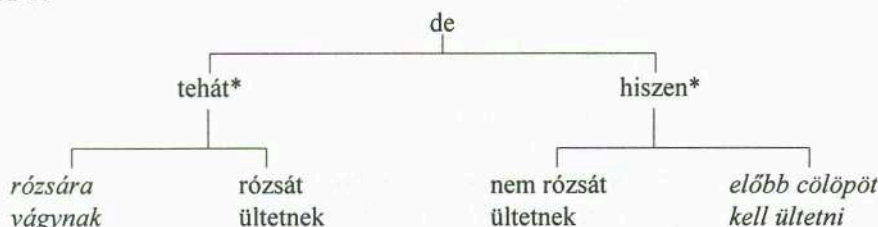
*Méregzöld lécek századával
körbe álmodják házukat,
rózsára vágynak, de előbb
cölöpöt kell ültetni, ásnak,
gödört ásnak, sír lesz belőle,
egy füst-alatt a galambász
macskának is készül, vaslapát
labdázik a nappal, de alul
meglapít egy eleven gömböt,
alul éj van a vas-tükörben,
mélyül a gödör, gazdaságos:
megtömik tövét a cölöpnek
macskával, földdel, már csak ők
ölik a tubát, kitálalva,
diadal, öklükre süt a dél,
fölturbékolnak porcelán-
tányérok sorba mint a téboly,
de süket a lelkük s vak is,
dél van s nem inog meg a fény,
dél van, de kibújik a földből
farka a cicának s meg-megüti
a cölöp tövét, fekete inga.*

2. Verselemzés

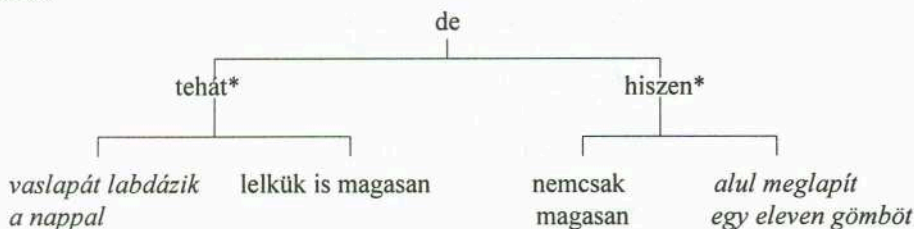
2.1. A színek rendszerében a *fekete* színnek nem a *zöld* az ellentéte, hanem a *fehér*; Nagy László költeményében azonban a *zöld* nem ok nélkül *méregzöld*, s az inga nem véletlenül *fekete* inga. A *fekete* szín ebben a kontextusban ellentéte a *zöld*nek, miként ellentéte a *labdázik*nak a *meglapít*. Van tehát alapunk annak a kijelentésére, hogy a vers 'szövegszervező elve' az ellentét. Az ellentét domináns fajtája pedig a négy helyen is kötőszóval jelölt 'elvárástörleszt'. Ez a viszonyfajta egy történet négy konkrét mozzanatán belüli ellentétet emeli ki. Tekintsük át ezek vázlatos szerkezetét!

1. rózsára vágnak, *de* előbb / cölöpöt kell ültetni
2. vaslapát / labdázik a nappal, *de* alul / meglapít egy eleven gömböt
3. fölturbékolnak porcelán- / tányérok, (...) / *de* süket a lelkük s vak is
4. dél van s nem inog meg a fény, dél van, *de* kibújik a földből / farka a cicának

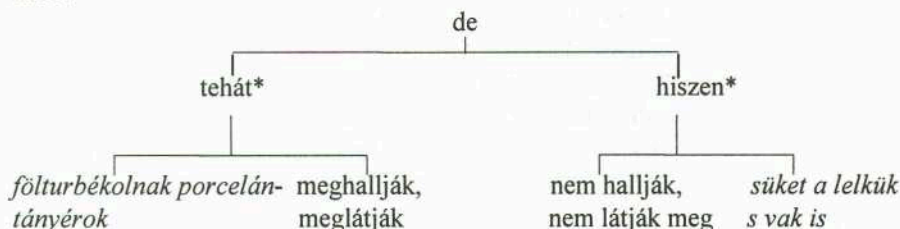
ad 1.

ad 2.

ad 3.

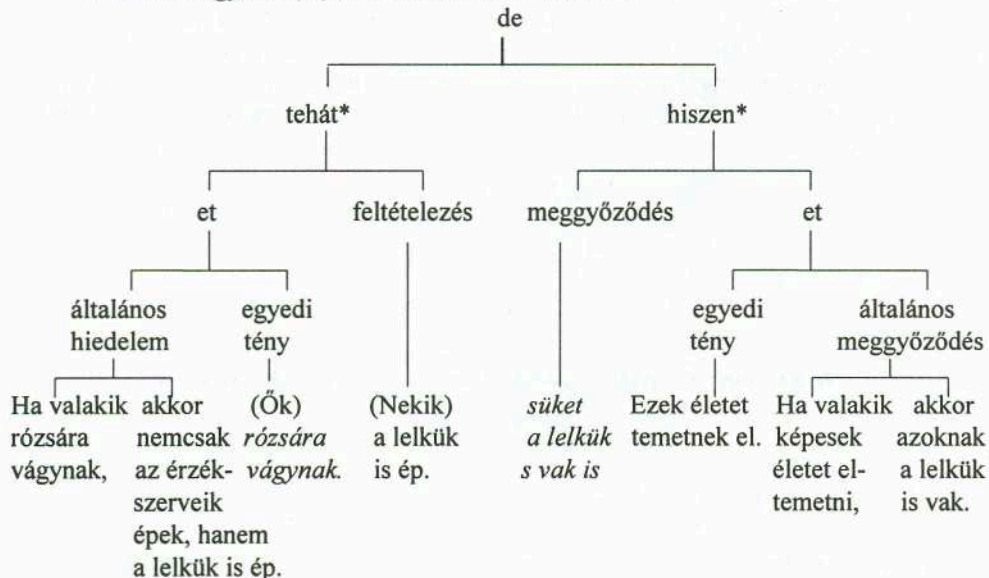

ad 4.

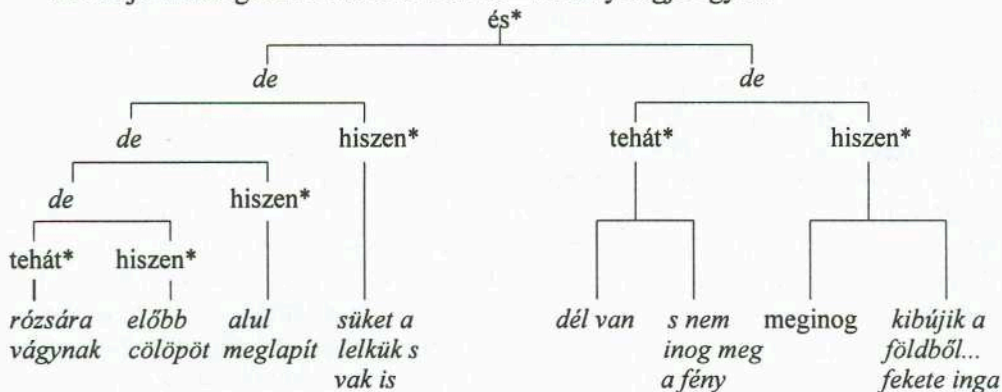

2.2. A négy konkrét mozzanat után feltételezhetjük, hogy az érvényesülő jelentésszerkezet a jelentés nagyobb egységét is átfogja:

rózsára vágynak (...), de süket a lelkük s vak is

2.3. A jelentésegész két fő részét az és* viszony fogja egybe.

3. Következtetések

A részeknek és az egésznek a szerkezeti elemzése akkor kap értelmet, ha közelebb jutunk a tartalomhoz. A költemény látnivalóan allegorikus költemény. A felszín története közönséges hétköznapi esemény. Ők (következetesen 'általános alany') elpusztítják a macskát, mert az dézsmálja galambjaikat. Hétköznapiságában is aljas az esemény: a cölöpnek ásott gödörbe fojtják bele a cicát. A pusztítás aljas-kegyetlen módja vezet át a történet mély rétegébe. A szavak más jelentést, a történet másik történetet idéz fel. A *házat* (Mit?) miért századával s miért *méregzöld lécek* (Mik?) veszik körül? Mihez kell a *cölöp*? Kinek készül a *sír*? Miért *öklükre* süt a dél? Miért *téboly* méretű a *tubák* sorsa?

A költemény keletkezési ideje a 60-as évek eleje-közepe (*Versben bujdosó*, 1967 – 1973), a versidőben *dél van*, amikor *nem inog meg a fény: cölöp, sír, élő a földben, de kibújik a földből (...) fekete inga*. A verseskötetben nem sokkal a *Galambleves* előtt ez a sor olvasható: „*Tegnapok, vérpad édességű / csöndje megrendül (...)*”. Ismerünk ebből a politikai korszakból hasonlóan komor költői prófeciát?

(Jelmagyarázat: a * a viszonyítás implicit, köztöszóval nem jelölt jelenlétét képviseli.)

BÉKÉSI IMRE

A szöveg-szintű művészi archaizálás kérdéséhez

1. Elméleti alapvetés

A költői archaizálás mindig a teljes szöveg vagy a nagyobb szövegegységek stilisztikai értékhierarchijába tagolódik, s nemcsak akkor, ha az archaizáló szemléleti és nyelvi elemek nagyobb sűrűségben hatják át a művet, hanem akkor is, ha elszórtabban vagy akár egyedi módon szerepelnek benne. Tompa József már 1972-es könyvében kritikus tónussal szól az archaizálást kizárólag a szókincs archaikus rétegére korlátozó elemzési felfogásról (Vö. TOMPA 1972: 229), a modern szövegnyelvészet, a stilisztika és a poétika pedig meggyőzően igazolta, hogy a szövegalkotó nyelvi elemek funkcionális vizsgálata elképzelhetetlen a nagyobb szövegegész természetének szem előtt tartása nélkül (Vö. BALÁZS 1985: 9, PETŐFI S. 1976: 170–3, SCHMIDT 1979: 61, SZABÓ 1977: 192). A művészi akarat az archaizáló mozzanatok sűrűbb vagy ritkább alkalmazása esetében is egyaránt a kifejezett témának és a megjelenített világképnek a történelem felől átsugárzott dimenzionálását célozza, s noha a szándék egyértelműen nyelvi elemeken át nyilvánul meg, a jelenre vonatkozó tárgyú (tehát nem a kizárólag visszahelyezkedően korfestő, magáért a történelemért historizáló) művekben a paralel modellalkotás, az opposíció,